

Таким чином, ми проаналізували основні теоретичні підходи до оцінювання навчальної книги з точки зору її оформлення та поліграфічного вирішення; розробили комплексну систему критеріїв оцінювання дизайну навчальної книги, що охоплює гігієнічні, дидактичні й естетичні показники її якості.

Подальших досліджень потребує проблема розробки методики аналізу змісту навчального матеріалу підручника та способів його організації з точки зору реалізації мотиваційної функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горпинюк В. П. Ілюстративний матеріал підручника як складова його структури / В. П. Горпинюк // Педагогіка і психологія. — 1995. — № 1. — С. 54–62.
2. Денисенко Л. Про вибір ілюстрацій для шкільного підручника / Л. Денисенко // Підручник XXI століття. — 2003. — № 1–4. — С. 52–53.
3. Державні санітарні правила і норми. Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей // Підручник XXI століття. — 2003. — № 1–4. — С. 183–195.
4. Кодлюк Я. П. Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті: підруч. для магістрантів та студ. пед. ф-тів / Я. П. Кодлюк — К.: Інформаційно-аналітична агенція «Наш час», 2006. — 368 с.
5. Кузнецов Ю. Філософія підручника / Ю. Кузнецов // Підручник XXI ст. — 2003. — № 1–4. — С. 14–21.
6. Попова Н. М. Основные методики гигиенической оценки школьных учебников / Н. М. Попова // Проблемы школьного учебника. — М.: Просвещение, 1977. — Вып. 5. — С. 132–142.
7. Проданович Т. Дидактические основы использования иллюстраций в современных учебниках / Т. Проданович // Функции художественно-графического оформления учебников: пер. с серб.-хорв. / под ред. Г. М. Донского. — М.: Просвещение, 1986. — С. 45–50.

УДК 371.471(075.8)

Надія ЯЦЕНЮК

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СТВОРЕННЯ ПІДРУЧНИКІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті йдеться про основні вимоги до підручників з іноземної мови для початкової школи, розроблені вченими та методистами Німеччини; здійснено описовий аналіз одного із підручників, призначених для вивчення німецької мови за кордоном у початковій школі.

В статье речь идёт об основных требованиях к учебникам иностранного языка, разработанных учёными и методистами Германии; проведено описательный анализ одного из учебников, предназначенных для изучения немецкого языка в начальной школе за рубежом.

The article deals with the main requirements for foreign language textbooks for primary school, worked up by German scientists and supervisors; descriptive analysis of the textbooks assigned for learning German in primary school abroad has been pursued.

Об'єднання європейських країн в єдиний Європейський Союз, створення спільного ринку, збільшення комунікаційного середовища, мобільність та багатомовність у Європі спричинили різке підвищення інтересу населення всього континенту до вивчення іноземних мов.

Саме в наш час особливого значення набуває мовна підготовка особистості, оскільки неможливо бути успішним фахівцем, професіоналом, не володіючи мовами міжнародного спілкування. Цілеспрямоване вивчення однієї, а в перспективі кількох іноземних мов має стати загальним пріоритетом розвитку як шкільної, так і педагогічної освіти. Іноземну мову розглядають як інструмент спілкування й ознайомлення з культурами інших народів Європи. Фахівці вважають, що раннє вивчення іноземної мови сприяє загальному розвитку особистості [6].

Важливим засобом формування в учнів початкової школи умінь і навичок іншомовного говоріння, читання, слухання та письма є підручник. Значущість цього виду навчальної літератури полягає у тому, що він визнаний основним носієм змісту освіти і засобом навчання, а для молодших школярів — основним джерелом знань. З огляду на

зазначене актуалізується проблема розробки теоретичних основ побудови навчальної книги з іноземної мови, адресованої молодшим школярам.

Вважаємо, що важливим джерелом збагачення теорії шкільного підручника є вивчення теорії і практики підручникотворення в зарубіжних країнах. Як найбільш значущі напрями цієї проблеми виокремимо такі:

– обґрунтування теоретичних основ вивчення іноземних мов (А. Kubanek-German, U. Karbe, R. Freudensteiner, U. Bliesner, M. Pelz, W. Maier, P. Holscher та ін.);

– з'ясування особливостей іншомовної підготовки молодших школярів (М. Аріян, І. Бім, І. Зимня, Є. Пасов, О. Першукова, В. Редько та ін.);

– обґрунтування доцільності раннього вивчення іноземних мов (Б. Беляєв, І. Зимня);

– розкриття змістових та структурно-функціональних характеристик підручників з іноземної мови (Н. Басай, А. Несвіт, В. Плахотник, Т. Полонська, В. Редько, Gerhard Neuner, Hans Hunfeld, Petra Hölscher);

– розробка загальнодидактичної моделі підручника для початкової школи з урахуванням домінуючої концепції навчання (Н. Бібік, Я. Кодлюк, О. Савченко);

– аналіз і оцінювання шкільних підручників (В. Бейлінсон, Д. Зуєв, Ф.-М. Жерар та К. Роеж'єр).

Мета статті полягає у розкритті теоретичних основ побудови підручників з іноземної (німецької) мови для початкової школи, розроблених підручникомознавцями Німеччини.

Призначення кожного підручника полягає не лише в тому, щоб навчити учня конкретного предмета, а й розвинути його як особистість, допомогти зрозуміти цілісність світу і своє місце в ньому. Тому навчання іноземної мови має постійно спиратися на знання про навколишній світ, зв'язки між різними явищами.

У наш час підвищується ефективність опанування іноземними мовами через збільшення терміну їх вивчення внаслідок уведення другої мови у початковій школі. В Україні вивчення іноземної мови розпочинається із другого класу. Учні вивчають в основному англійську, німецьку та французьку мови.

У Німеччині вивчення іноземної мови теж припадає на другий або ж третій класи (все залежить від законів, що діють у конкретній землі). Школярі цієї країни вивчають як іноземну англійську, французьку та італійську мови. Тут нараховується близько 52000 шкіл, у яких навчається 12,7 мільйонів учнів [2]. Основний закон дає право кожному учневі за власними здібностями і нахилами вільно вибирати школу для навчання.

Що стосується навчальної літератури, то вона досить різноманітна, але має одну мету — сприяти опануванню певного навчального предмета та розвитку творчих здібностей конкретної особистості. Петра Гольшер, відома німецька дослідниця, автор багатьох підручників, працівник державного інституту шкільної педагогіки у Мюнхені, висуває такі вимоги до навчальних книг з іноземної мови:

– відповідність матеріалу підручника навчальній програмі та інтересам школярів;

– правильний підбір навчальних тем і їх роль у розвитку учнів;

– автентичність мови підручника;

– розвиток комунікативних умінь;

– сприяння матеріалу навчальної книги індивідуальному режиму роботи школяра (учням дається можливість контролювати самостійне виконання завдань за допомогою розв'язків);

– наявність у підручнику з іноземної мови навчальних ігор та інших засобів, що сприяють активному навчанню і мотивації школярів;

– розробка тестів за темами підручника з метою контролю знань [7].

Інший учений, професор Герхард Найнер із Касселя, вважає, що у кожному підручнику, незважаючи на те, що він відповідає одній меті, закладено особливості певної методики. Для того, щоб успішно оволодіти іноземною мовою, вчений пропонує звернути увагу на таке:

– що потрібно вивчати, щоб оволодіти іноземною мовою (наприклад: граматику, лексику, вимову (фонетику), правопис, країнознавство, літературу). У зв'язку із зазначеним різні підручники побудовано по-різному: в одних — більше уваги звернено на граматику, в інших — на лексику;

– у якій послідовності має бути розміщений матеріал підручника і як між собою пов'язаний (граматика з лексикою і т. ін.);

– скільки часу потрібно вивчати і як вивчати, щоб на достатньому рівні оволодіти іноземною мовою [4].

Деякі підручники з німецької мови побудовані як збірники навчальних матеріалів. Інші ж, навпаки, пропонують проводити навчальне заняття за чітко визначеними фазами. Прийнято розрізняти п'ять фаз: 1) мотиваційна (учням пропонують коротенький віршик, скоромовку для вправлення у вимові певних фонетичних звуків або ж невеличку бесіду); 2) фаза засвоєння навчального матеріалу (робота над новим граматичним чи лексичним матеріалом (у підручнику це може бути текст, діалог, граматичне завдання)); 3) фаза закріплення (у навчальній книзі подають завдання і вправи для закріплення матеріалу); 4) підсумкова фаза (учням пропонуються завдання, при виконанні яких вони змогли б вільно висловити свою думку, позицію щодо питань, які розглядали на занятті); 5) домашнє завдання (у підручниках з іноземної мови домашнє завдання не позначається, учитель вибирає його самостійно) [4].

Професор Герхард Найнер пропонує аналізувати підручники з іноземної мови за певними напрямками:

- тексти;
- граMATика;
- завдання і вправи;
- побудова розділів, лекцій;
- прогрес у навчанні іноземної мови (нові технології навчання і т. ін.) [4].

Тексти, як правило, мають спиратися на лексику, яку учні використовують, зазвичай, у повсякденному житті (так звані автентичні тексти, наприклад: повідомлення, оголошення, реклама із газети, журналу тощо) .

ГраMATичний матеріал у різних підручниках пропонують по-різному: в одних книгах граматиці відводять багато місця, в інших — граMATичні конструкції подають лише у таблицях. Чітко визначених норм, як правильно подавати граматику і скільки її має бути, — немає.

Заслуговує на увагу точка зору Германа Функа, який радить при аналізі граMATичного матеріалу звернути увагу на таке:

- формулювання граMATичних правил (рідною чи іноземною мовою);
- підкріплення граMATичних правил прикладами;
- послідовність пред'явлення правил і прикладів (спочатку правило, а потім приклад чи навпаки);
- кількість завдань для вивчення однієї граMATичної теми;
- підкріплення граMATичного матеріалу візуальними засобами (малюнками, ілюстраціями) [5].

Щодо навчальних завдань і вправ, то їх кількість і характер досить різноманітні. Переважно це вправи комунікативного спрямування (розіграйте діалог, візьміть інтерв'ю, впорядкуйте речення, малюнки до тексту і т. ін.).

Підручникомознавці Німеччини при розробці структури навчальних книг з іноземної мови дотримуються певних вимог: розпочинається розділ, зазвичай, із тексту (діалогу, інтерв'ю) або прослуховування касети; до цих завдань обов'язково додають малюнок, ілюстрацію або ж фотографію, які присвячені конкретній темі.

Наступний пункт стосується нових технологій навчання іноземної мови, репрезентованих у сучасних підручниках. Це насамперед завдання для самоконтролю, відео- та аудіоматеріали до певних тем тощо.

Для вивчення німецької мови існує чимало зарубіжних підручників, посібників, навчально-методичних комплексів. Найбільш поширеними на початковому етапі опанування іноземною мовою відомі такі книги: «Sowieso», «Deutschmobil», «Themen neu», «Wer, Wie, Was» та ін. (авт. Юта Мюлер, Герман Функ, Сюзі Келер, Томас Віз).

Для того, щоб відслідкувати вище названі вимоги до структури підручників з іноземної мови, проаналізуємо описово підручник «Wer? Wie? Was?», розроблений німецьким автором Томасом Візом для навчання німецької мови за кордоном [8]. Ця книга входить у навчально-методичний комплекс, який охоплює, окрім підручника, два робочих зошити (перший зошит — 1–6 лекція, другий — 7–11), книгу для вчителя, дві касети та діафільм.

У робочих зошитах містяться не лише граматичні вправи, а й ігри, тексти для слухання, сторінки «умілі руки» (учням пропонується змайструвати за вказівками автора із клею і паперу певний предмет), сторінки із новими словами в алфавітному порядку.

Книга для вчителя містить поради (як правильно і яким чином виконати те чи інше завдання), різні ініціативи щодо проведення комунікативних ігор, ксерокопії текстів для слухання, граматичних завдань і т. ін.

Навчальна книга «Wer? Wie? Was?» призначена для учнів 8–12 років. Вона складається із 11 лекцій; граматичного довідника, що знаходиться в кінці підручника і містить граматичні таблиці, схеми, пояснення до кожної лекції; розділу із пісеньками та алфавітного покажчика слів, де іменники написано з артиклем і вказана форма множини, а дієслова — в інфінітиві. Навпроти кожного слова позначено номер лекції підручника чи робочого зошита, де розміщено це слово.

Граматичний додаток в кінці підручника є не лише збірником схем і таблиць, а й слугує джерелом для повторення, оскільки містить велику кількість граматичних вправ. Теми цієї навчальної книги звучать так: «Der Neue», «Unsere Schule», «Jeden Tag aufstehen», «Unsere Hobbys», «Unsere Tiere», «Wir wohnen in Köln», «Geburtstag», «So wohnen wir», «Von Haus zu Haus», «Abenteuer», «Clowns, Räuber, Musikanten». Деякі з них збігаються із темами підручників вітчизняних авторів З. Павлюк та Н. Басай (наприклад: «Unsere Schule», «Unsere Hobbys»).

Як позитивне у підручнику «Wer? Wie? Was?» відзначимо й те, що він містить чимало вдало підібраних ілюстрацій, малюнків, фотографій. Приблизно 70 % обсягу цієї навчальної книги відведено на ілюстративний матеріал. В. Артемов зазначав, що завдяки наявності ілюстрацій у школярів підвищується інтерес до вивчення іноземної мови, знижується втомлюваність, розвивається творче мислення, загалом полегшується процес навчання [1].

В аналізованій книзі переважає діалогічне мовлення (різноманітні ситуації, діалоги, інтерв'ю). У діалогах домінує жива розмовна мова, що підвищує інтерес учнів до її вивчення. Автор спирається на життєвий досвід молодших школярів, відштовхується від того значення слова, яке вони використовують у побутовому мовленні. Найпоширенішою формою діалогічного спілкування є форма запитання-відповідь. Відомий педагог Я. Коменський зазначав, що велика частина нашого життя складається із діалогу та різноманітних розмов. Він вважав, що немає нічого більш природного, ніж бесіда [3]. Домінування у підручнику «Wer? Wie? Was?» діалогічного мовлення робить його доступним для дітей цього віку.

Автор зосереджує свою увагу переважно на таких видах мовленнєвої діяльності як слухання, читання та говоріння. Їм відведено у цій книзі відповідно 32 %, 28 % та 35 % від загального обсягу. На письмові завдання припадає лише 3 %.

Кожному завданню на розвиток навички говоріння відповідає умовне позначення. Учні слухають, читають і спілкуються на різну тематику: «Знайомство», «Друзі», «Школа», «Відпочинок».

Чимало завдань у цій книзі передбачає складання розповідей (переважно за малюнками), інтерв'ю. Велику увагу приділено правильному оформленню та написанню листів. Такі завдання сприяють розвитку мислення, уяви, фантазії.

Книга містить чимало творчих завдань, які спонукають учнів аналізувати, вигадувати,

зіставляти, робити висновки.

Захоплює й те, що автор подав у підручнику завдання країнознавчого характеру. Це тексти про визначні місця, листи, легенди, які обов'язково підкріплюються ілюстраціями, картами міст, фотографіями і т. ін.

Поліграфічне оформлення, кольорова гама, різноманітні прийоми навчання розвивають бажання вивчати іноземну мову та посилюють інтерес до предмета.

Таким чином, проаналізувавши теоретичні основи побудови підручників з іноземної (німецької) мови для початкової школи, що їх розробили підручникомознавці Німеччини, зазначимо, що особливого значення у них надається аудіюванню та говорінню, а ігрові й музичні елементи служать справжніми носіями мотивації. З метою вдосконалення вітчизняного підручникомтворення доцільно було б використати такі рекомендації: систематизувати граматичний матеріал, пройдений за навчальний рік, у кінці книги; розробити тести за темами підручника; збільшити кількість ілюстрацій; подати у книзі фотографії визначних місць країни.

В умовах особистісно орієнтованого навчання подальших досліджень потребує проблема технологічності зарубіжних підручників з іноземної мови для початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемов В. А. Психология обучения иностранным языкам / В. А. Артемов. — М.: Просвещение, 1969. — 280 с.
2. Жовківський А. М. Methodische Grundlagen für den Deutschunterricht in der Mittelschule / А. М. Жовківський, В. І. Кушнерик. — Чернівці: Книги – XXI, 2007. — 167 с.
3. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения / Я. А. Коменский: в двух томах. — М., 1977. — Т. 2. — С. 374–375.
4. Gerhard Neuner und Hans Hunfeld Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts. — Berlin: Langenscheidt, 1997. — 184 s.
5. Hermann Funk und Michael Koenig Grammatik lehren und lernen. — München: Langenscheidt, 1996. — 160 s.
- a. Karbe U. Grundpositionen der Rahmenrichtlinien für Fremdsprachenlernen in der Klasse 2 und 4 der Grundschule im Bundesland Sachsen // Fremdsprachenbeginn ab Klasse 2 Lernen in Europa. — Berlin: Cornelsen Verlag, 1992. — S. 61–62.
6. Petra Hölscher und Erich Rabitsch Methoden-Baukasten Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. — Frankfurt am Main: Cornelsen Verlag Scriptor GmbH & Co., 1993. — 256 s.
7. Thomas Vieth Wer? Wie? Was?. — Schülerbuch. — Warszawa: Warszawski Dom Wydawniczy, 1994. — 176 s.